

VÝSTAVA SOUDOBÉ KULTURY V ČSR A NĚMECKÁ UNIVERZITA V PRAZE

JANA RATAJOVÁ

EXHIBITION OF CONTEMPORARY CULTURE IN THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC AND THE GERMAN UNIVERSITY IN PRAGUE

In 1928, there took place in Brno an Exhibition of Contemporary Culture whose aim was to present the successes of the first decade of the Czechoslovak state. This article investigates the way in which the German University in Prague was represented at this exhibition. On a more general level, it thus also deals with the manner in which German science was presented at this exhibition as part of Czechoslovak science.

Keywords: Exhibition of Contemporary Culture in Brno 1928 – German University in Prague – Germans in Czechoslovakia, 1918–1938 – Werkbund der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik – exhibition grounds Brno

DOI: 10.14712/23365730.2022.2

„Získali jsme nejen Čechy a Slováky, ale i ostatní národnosti, v první řadě Němce, přesvědčivše je, že běží nám poctivě o to, abychom předvedli v ušlechtilém závodění výsledky duševní práce za poslední desetiletí nás všech, již žijeme na půdě tohoto státu.“¹

Vznik tohoto příspěvku inicioval diplom uložený ve fondu Přírodovědecké fakulty Německé univerzity v Praze udělený Ústavu pro farmaceutickou botaniku a jeho přednostovi profesoru Adolfu Pascherovi za expozici na Výstavě soudobé kultury v ČSR, která se konala v Brně roku 1928. Zajímalo mne, jakým způsobem byla na akci prezentující úspěchy prvního Československého desetiletí zastoupena pražská německá univerzita. Obecně pak jakým způsobem byla německá věda v Československu prezentována jako součást československé vědy.

Brněnská výstava soudobé kultury roku 1928 byla velmi významnou akcí, která se těšila značné pozornosti médií. V nedávné minulosti se již některými aspekty výstavy zabývali historici i historici umění.² Výstava byla součástí oslav desátého výročí vzniku Českoslo-

¹ Jindřich CHYLÍK, *Úvodem. Jak došlo k výstavě*, in: Vladimír Úlehla – Jaroslav B. Svrček – František V. Vaníček, *Výstava soudobé kultury v Československu Brno 1928*. Hlavní průvodce, Brno 1928, s. 7–9.

² Marta FILIPOVÁ, *Výstava jako symbol národa a státu. Výstava soudobé kultury v Československu, 1928*, in: Ondřej Jakubec – Radka Miltová (edd.), *Umění a politika. Sborník 4. sjezdu českých historiků umění* 13.–14.

venska, ale svým způsobem navazovala také na velké výstavy, které v českých zemích, ale nejen v nich, probíhaly. Je nutné připomenout, že výstavnictví bylo typickým projevem kultury druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století a velké výstavy byly velmi ambiciózní projekty.³ Výstava z roku 1928 tak navazovala nejen na velké pražské výstavy z let 1891 či 1908, ale i na světovou výstavu ve Vídni z roku 1873 či výstavu českých Němců pořádanou v Liberci roku 1906 (*Deutschböhmisches Ausstellung Reichenberg*)⁴.

Brněnská výstava se měla od všech předchozích výstav lišit v tom, že zde byl kladen důraz na modernitu, na dobu posledních 10 let, na úspěchy nového Československa. Neměla být tudíž přehlídkou historie ani etnografické rozmanitosti českých zemí. Svou roli sehrál také výběr Brna jako výstavního města, kde byl zřízen zcela nový stálý výstavní areál. Pozemek pro výstaviště byl zakoupen roku 1923, se stavbou budov se začalo roku 1926. Je tedy vidět, že samotná příprava výstavy proběhla v naprosto rekordním čase.

Mým cílem není popsat celou přípravu výstavy, soustředím se pouze na reflexi přípravných akcí ze strany německých vědeckých institucí – zejména pražské německé univerzity – a srovnání ochoty zúčastnit se přípravných akcí, resp. celé výstavy ze strany Německé univerzity v Praze a Univerzity Karlovy. Základním materiálem jsou složky spisů uložené ve fondech Rektorátu Německé univerzity v Praze a Akademického senátu UK⁵ a publikace vydané k výstavě. Zejména hlavní katalog podávající přehled o organizátorech výstavy, jednotlivých jejích částech a prostorovém uspořádání. Rozsáhlé pasáže jsou také věnovány propagaci města Brna, dozvídáme se o jeho historii, školství, historii železnice ve městě atd.⁶ Další publikací vydanou k výstavě je dílčí katalog odboru *Věda, duchová a technická kultura a školství vysoké*,⁷ který přináší nejen přehled dané části výstavy a soupis exponátů, ale také drobné příspěvky o jednotlivých vědách na výstavě zastoupených (např. německá filozofie⁸). Poslední sledovanou publikací je německojazyčná kniha vydaná u příležitosti výstavy *Von deutscher Kultur in der Tschechoslowakei*,⁹ která obsahuje soubor příspěvků týkajících se německého kulturního života (malířství, hudba, písemnictví, německá univerzita, technické vysoké školy apod.). Pozoruhodné na této publikaci je, že za vydavatele i autorský kolektiv je označen německý výstavní výbor (*Der deutsche Ausstellungsausschuss*), podle hlavního výstavního katalogu však žádná takováto instituce

září 2012, Brno 2013, s. 249–260; Miroslav JEŘÁBEK, *K ideové rovině Výstavy soudobé kultury v Československu v Brně roku 1928*, <https://adoc.pub/k-ideove-rovin-vystavy-soudobe-kultury-v-eskoslovensku-v-brn.html> [29. 11. 2021]; Zdeněk MÜLLER a kol., *Výstava soudobé kultury. Exhibition of contemporary culture, Brno 1928*, Brno 2008; Seda MELIKYAN, *Výtvarné umění na Výstavě soudobé kultury v Československu v Brně roku 1928*, magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita Brno 2016.

³ Srv. Tomáš OKURKA, „Výnikající hospodářský a národní čin“. *Průmyslové a všeobecné výstavy v Čechách 1891–1914. Aktéři a jejich motivace*, Ústí nad Labem – Praha 2016.

⁴ Výstavě z roku 1906 byla věnována výstava roku 2016 v Liberci, srv. Anna HABÁNOVÁ (ed.), *Německočeská výstava Liberec 1906 / Deutschböhmisches Ausstellung Reichenberg 1906*, Liberec 2016.

⁵ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Rektorát Německé univerzity v Praze (RNU), Výstava soudobé kultury v Československu (Brüner Kultur Ausstellung), 1926–1928, inv. č. 50, kart. 9; AUK, Akademický senát UK, Výstava soudobé kultury v Československu v Brně, 1927–1929, i. č. 3455, kart. 239.

⁶ Vladimír ŮLEHLA – Jaroslav B. SVRČEK – František V. VANIČEK, *Výstava soudobé kultury v Československu Brno 1928. Hlavní průvodce*, Brno 1928.

⁷ Jaroslav B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy, duchové a technické kultury a školství vysokého*, Brno 1928.

⁸ Oskar KRAUS, *Německá filosofie v ČSR*, in: Jaroslav B. Svrček, *Katalog odboru vědy*, s. 170–171.

⁹ *Von deutscher Kultur in der Tschechoslowakei. Aus Anlaß der Ausstellung für zeitgenössische Kultur in Brünn 1928*, Brünn 1928.

neexistovala. Hned na začátku hlavního katalogu, na stranách 11–42, nalezneme dlouhý seznam členů výstavního výboru, podvýborů, výstavních komisí atd. Přestože se některá jména opakují (členové ústředního výboru mohou být i členy jednotlivých komisí atd.), jedná se o seznam úctyhodný. Zástupci německých škol i jiných organizací jsou ve výboru i komisích zastoupeni, přesto jsou ve výrazné menšině. Členem ústředního výboru je např. liberecký průmyslník Theodor Liebig jakožto předseda německého textilního svazu, předseda liberecké obchodní a živnostenské komory Karl Kirchhof, profesor brněnské německé techniky Ludwig Stephinger či rektor pražské německé techniky Karl Mack. Uvedeni jsou i zástupci jednotlivých vystavujících institucí (za pražskou německou univerzitu děkan přírodovědecké fakulty Fritz Knoll a děkan lékařské fakulty Arthur Biedl), nicméně německý výstavní výbor jako takový zmíněn není.

Pokud chceme zjistit, jakým způsobem probíhala příprava výstavy na pražských univerzitách, je třeba projít citované spisy od samého počátku. První informační leták byl adresován rektorátům univerzit na začátku prosince 1926. Informuje o záměru uskutečnit výstavu, o její plánované struktuře i úmyslu ministerstva školství a národní osvěty podpořit účast vysokých škol a dalších vědeckých institucí na výstavě.¹⁰ Zatímco Univerzita Karlova se na přípravných pracích začala podílet téměř okamžitě, na straně Německé univerzity je zřejmé jisté váhání. Velký rozruch, alespoň podle zachovaných materiálů německého rektorátu, vyvolal rozhovor s vysokým úředníkem ministerstva školství a národní osvěty a členem výstavního výboru Aloisem Pižlem pro Moravské noviny, kde je zdůrazněno, že brněnské výstavy se zúčastní také Němci (například chebská obchodní komora). V materiálech německého rektorátu je kromě korespondence zachován překlad článku z periodika Československá republika z 11. prosince 1926, který rozhovor s Pižlem sumarizuje. Je evidentní, že účast českých Němců na výstavě byla velice žádoucí a zároveň nesamozřejmá, samotný rozhovor spíše postuluje zájem o účast německé menšiny, než aby pracoval s nějakým jasným příslibem účasti ze strany německých institucí. Výstava rekapitulující úspěchy prvních deseti let Československé republiky by bez německé účasti utrpěla citelný symbolický šrám. Nutno dodat, že načasování výstavy bylo z dnešního pohledu dokonalé, velká hospodářská krize zatím nebyla v dohledu a spolupráce s českými Němci byla na nejvyšší úrovni za celé prvorepublikové dvacetiletí. Nakonec ve vládě, která celou výstavu zaštiťovala na úrovni čestného předsednictví, byli i dva profesori Německé univerzity: ministrem veřejných prací byl bohemista Franz Spina, ministrem spravedlnosti právník Robert Mayr-Harting. Přesto nebyla účast českých Němců na výstavě ničím samozřejmým. V říjnu 1927, což byl oficiální termín podání přihlášek k výstavě, měli již organizátoři z Univerzity Karlovy přípravu výstavy dovedenou na úroveň univerzitních ústavů a řešili výběr vhodných exponátů podle instrukcí výstavního výboru. O účasti německé univerzity nebylo úplně rozhodnuto ještě v listopadu 1927.¹¹ Z dalších přepisů v materiálech německého rektorátu několikrát zaznívá důležitost toho, že se výstavy zúčastní další německé vědecké a kulturní instituce – bez účasti dalších německých institucí se pražská německá univerzita účastnit nehodlala, účast proto konzultovala s dalšími německými vysokými školami,

¹⁰ Ministerstvo školství a národní osvěty se na organizaci výstavy významně podílelo spolu s ministerstvem obchodu, ministerstvem zemědělství a dalšími institucemi. Srv. J. CHYLÍK, *Úvodem*, s. 7–9.

¹¹ Dopis rektora Mariana San Nicolo z 19. 11. 1927, podmiňující účast na výstavě účastí dalších německých institucí. Kopie dopisu byla poslána pražské německé technice. AUK, RNU, Výstava soudobé kultury, inv. č. 50, kart. 9.

zejména s pražskou německou technikou. Konečné rozhodnutí účastnit se výstavy padlo až na zasedání akademického senátu německé univerzity 18. ledna 1928. Dne 21. ledna pak vystoupil v zasedací místnosti německé lékařské fakulty jeden z hlavních organizátorů výstavy, profesor Masarykovy univerzity v Brně Vladimír Úlehla a seznámil pověřené osoby z německé univerzity s podrobnostmi ohledně členění a organizačního zajištění výstavy. Za německou stranu byli organizací pověřeni děkan lékařské fakulty profesor Arthur Biedel a děkan přírodovědecké fakulty Fritz Knoll. Vzhledem k tomu, že výstava měla být otevřena 26. května 1928, musel být výběr exponátů a jejich příprava (včetně vyhotovení tabulí a grafů) velmi rychlé. Seznam exponátů musel být nahlášen do konce ledna, což se podle zachovaných dokumentů také stalo.

Prezentace vysokých škol v rámci odboru *Věda, duchová a technická kultura a školství vysoké* podléhala poměrně přísným instrukcím organizátorů. Základním organizačním prvkem byly vědecké obory, ne instituce. Oddíly pak byly komponovány takto: „člověk a příroda živá“, „člověk a příroda neživá“, „právo a stát“ a „duchovní život člověka“. Vedle sebe tedy byly expozice ústavů českých i německých, univerzity i techniky. Přednost mělo mít vystavování vědeckých přístrojů, fotografií a dalších předmětů před knihami, vítány byly naučné filmové materiály. Přesto je z dílčího katalogu zřejmé, že expozice knih a časopisů jakožto prezentace jednotlivých ústavů byla i přes nabádání organizátorů velmi častá. Vydanými publikacemi prezentoval svůj ústav i již v úvodu zmíněný významný algolog Adolf Pascher.¹² Expozice divácky atraktivní pak byly zejména v oddílech věnovaných technickým a přírodním vědám (např. stroje v rámci expozice pražské německé techniky či expozice přístrojů konstruovaných a používaných Ernstem Machem v rámci fyziky¹³) a lékařství. Lékařské expozice měly působit výrazně lidovými panely se zobrazením chorob, modely, diapositivy atd. (například oční klinika lékařské fakulty Německé univerzity v Praze vystavovala tabuli Krátkozrakost a její následky a 25 stereoobrazů různých očních chorob,¹⁴ obsáhlý byl i materiál vystavovaný Masarykovou ligou proti tuberkulóze atd.). Divácky velmi atraktivní byla také expozice „Člověk a jeho rod“, připravovaná předními archeology a antropology (zejména profesory Karlem Absolonem a Jindřichem Matiegkou spolu s Moravským zemským muzeem), kde byli návštěvníci seznámeni s řadou významných archeologických nálezů a divácky velmi oblíbenou rekonstrukcí mamuta.¹⁵

Prezentace jednotlivých vysokých škol jako takových, tedy nikoliv jejich vědeckých výsledků, pak byla součástí expozice organizované ministerstvem školství a národní osvěty. Ministerstvo již na konci května 1927 poslalo vysokým školám oběžník, jakým způsobem zpracovat statistický materiál, který bude na výstavě předveden v expozici věnované vysokým školám obecně: zejména šlo o sjednocení statistik počtu posluchačů, učitelských

¹² K němu. Jan JANKO, *Adolf Pascher (1881–1945) Botaniker. Zum tragischen Schicksal eines „völkischen“ Gelehrten*, in: Monika Glettler – Alena Míšková (edd.), *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen 2001, s. 513–524; popř. *Neue deutsche Biographie*: <https://daten.digital-e-sammlungen.de/0001/bsb00016338/images/index.html?seite=97> [16. 8. 2019].

¹³ V. ÚLEHLA – J. B. SVRČEK – F. V. VANÍČEK, *Výstava soudobé kultury v Československu*, s. 117.

¹⁴ J. B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy*, s. 34.

¹⁵ J. B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy*, s. 29–30. K tradici této expozice se dodnes hlásí expozice Moravského zemského muzea v pavilonu Anthropos, byť byl tento pavilon postaven na výstavišti až roku 1962: <<http://www.mzm.cz/pavilon-anthropos/>>.

a vědeckých sil. To vše mělo být podchyceno pro akademické roky 1913/14, 1917/18 a 1927/28.¹⁶

Nicméně další části této prezentace si již zpracovávaly vysoké školy samostatně. Srovnání expozic pražských univerzit je velmi zajímavé. Je zřejmé, že i zde je přítomen základní rozpor, který provázal vztah pražských univerzit nejméně od vydání sporného univerzitního zákona z roku 1920.¹⁷ Přestože byla proklamovaným cílem výstavy prezentace úspěchů posledního desetiletí, univerzity se nevyhnuly prezentaci svého vztahu k tradici pražské univerzity. Podle univerzitního zákona z roku 1920 byla jediným nástupcem původního Karlova založení Univerzita Karlova, zatímco německá univerzita, jež až do roku 1939 užívala oficiální název Německá univerzita v Praze (*Deutsche Universität in Prag*), byla nároku na toto symbolické dědictví zbavena. Zákon vyvolal rozsáhlé spory, vrcholící roku 1934 insigniádou. Není zde dostatek místa k tomu, abychom se tomuto sporu mohli věnovat, nicméně je zajímavé sledovat, jak se univerzity své historii v rámci výstavy věnovaly, a to přesto, že brněnská výstava roku 1928 se historii věnovat neměla (tedy kromě jisté prezentace v rámci ostatních věd). Odkazy na historickou tradici vědy však na výstavě rozhodně nechyběly ani v rámci přírodních věd – vystavovány byly přístroje Ernsta Macha, připomenut byl Johann Gregor Mendel či Jan Evangelista Purkyně.¹⁸

Univerzita Karlova se odkazu na svou bohatou minulost také vzdát nechtěla, byť vystavených originálů bylo naprosté minimum. Zveřejněny byly zejména fotografie zakládacích listin (papežské i Karlovy) a kutnohorského dekretu jakožto klíčového dokumentu, o který se opíral nacionální výklad univerzitních dějin. Vystaven byl také sporný univerzitní zákon z roku 1920.¹⁹ Dále byl vystaven originál doktorského diplomu z roku 1785, barokní teze, disertace a oznámení promoci, které měly být srovnány s jejich současnými nástupci (diplom, disertace), seznam přednášek pro rok 1786/87 a pro letní semestr 1928 apod. Nechyběly ani fotografie Karolina, Klementina i dalších univerzitních budov včetně interiérových fotografií či portréty významných osobností a fotografie diplomů čestných doktorů. Expozici doplňovala mapa znázorňující místa narození univerzitních profesorů.²⁰

Prezentace pražské německé univerzity byla o poznání chudší, tvořily ji kromě statistik počtů studentů a profesorů jen fotografie budov a publikace zejména teologické a filozofické fakulty (publikace z ostatních fakult byly často součástí expozic jednotlivých vědních oborů).²¹ Velmi pozoruhodný je však text věnovaný německé univerzitě, který pro německou výstavní publikaci sepsal přední německý historik, profesor československých dějin na filozofické fakultě Wilhelm Wostry.²² Jeho dějiny německé univerzity neproblematicky

¹⁶ Je pravděpodobné, že i kdyby se Německá univerzita v Praze jinak výstavy neúčastnila, tak minimálně v takto přehledově a statisticky orientované expozici o vysokém školství organizované MŠANO by základní statistické údaje o německé univerzitě nechyběly.

¹⁷ Zákon ze dne 19. února 1920, č. 135 Sb. z. a n., o poměru pražských universit.

¹⁸ J. B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy*, s. 53.

¹⁹ V katalogu uvedeno: „Založení Karlovy university v r. 1348. Odevzdání její do správy národa českého r. 1409. Vrácení její národu českému 1920.“ J. B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy*, s. 216–217.

²⁰ J. B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy*, s. 216–218.

²¹ J. B. SVRČEK, *Katalog odboru vědy*, s. 218.

²² Wilhelm WOSTRY, *Die Deutsche Universität*, in: Von deutscher Kultur in der Tschechoslowakei, Brno 1928, s. 136–147. K Wostrymu srv. Nina LOHMANN, *Wilhelm Wostry und die „sudetendeutsche“ Geschichtsschreibung bis 1938*, AUC-HUCP 44/1–2, 2004, s. 45–145; TÁŽ, „Heimat und Volk“: der Historiker Wilhelm Wostry zwischen deutschböhmischer und sudetendeutscher Geschichtsschreibung, in: Stefan Albrecht – Jiří Malíř – Ralph Melville (Hgg.), *Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung“ 1918–1960: zur Vorgeschichte und Gründung*

začínají Karlovým založením a převážná část studie je věnována době od založení ke kutnohorskému dekretu. Věnuje se také rozdělení univerzity roku 1882 na českou a německou Karlo-Ferdinandovu univerzitu. Wostryho výklad tak tvoří paralelní, menšinový výklad univerzitních dějin, odlišný od oficiálního českého výkladu, který byl podkladem univerzitního zákona.²³ Samozřejmě se nejedná o žádnou převratnou studii, spíše o populárnější laděný text určený zájemcům o výstavu, nicméně i zde jsou obsaženy všechny argumenty, které německá strana využívala v mnoha textech publikovaných na protest proti univerzitnímu zákonu z roku 1920. Nakonec je třeba připomenout, že ani český výklad univerzitních dějin nebyl úplně jednotný. Je však zajímavé, že tento spor o univerzitu pronikl taktó nepřímou i na výstavu, která měla být prezentací jednotnosti nového československého státu.

Expozice vysokých škol byly soustředěny v rámci odboru *Věda, duchová a technická kultura a školství vysoké*. Tento odbor měl na výstavě význačné postavení, což je vidět i na jeho umístění a prostorovém uspořádání. Jak již bylo řečeno, výstava se konala na nově zbudovaném brněnském výstavišti v celé řadě pavilonů. Pomineme-li samostatnou vědeckou expozici „Člověk a jeho rod“, pro kterou byl vyčleněn zvláštní pavilon, bylo expozicím vědy a vysokých škol vyhrazeno velmi čestné místo – Průmyslový palác. Ten byl místem, kam se měla soustředit pozornost všech návštěvníků výstavy, měl být jejím středem. Jeho moderní železobetonové konstrukci a výstavbě je v průvodci věnována zvláštní kapitola.²⁴ Symbolickým středem paláce pak byla tzv. rotunda, tedy centrální prostor mezi dvěma výstavními paprsky. V tomto symbolickém středu, vzosně nazývaném srdce, byla instalována socha T. G. Masaryka v nadživotní velikosti od Otakara Španiela.²⁵ Socha uctívaného prezidenta měla bezpochyby zdůrazňovat jeho rozhodující význam pro existenci republiky. To, že na tento střed, symbolické srdce, ihned navazuje expozice vědy, zdůrazňuje význam, jaký měla mít věda a technický pokrok v rámci prezentace úspěchů nového státu. Zda vystavovatelé umístěním expozic vědy v návaznosti na prostory se sochou prezidenta prezentovali i fakt, že Masaryk byl také vysokoškolským profesorem, není možné doložit.

Jako zvláštní expozici kultury Němců v Československu lze vnímat pavilon „Werkbundu“ (*Werkbund der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik*),²⁶ kde byly ved-

der Historischen Kommission der Sudetenländer, München 2008, s. 127–149; Karel HRUZA, *Wilhelm Wostry a Wilhelm Weizsäcker: vzorní mužové, řádní učenci a věrní vlasti synové?*, in: Pavel Soukup – František Šmahel (edd.), *Německá medievistika v českých zemích do roku 1945* (Práce z dějin vědy 18), Praha 2004, s. 305–352.

²³ Proklamativní přihlášení se k tradici Karlova založení je velmi emocionálně vyjádřeno v samém závěru studie: „Dass aber trotz dieses Aufschwunges die deutsche Universität in eine schwerere Lage geraten sei und mit ersten Widerständen zu ringen haben werde, das liess sie schon der Umstand erkennen, dass man ihr, die gleich alt und gleich jung ist wie die tschechische und gleich dieser aus der vor nunmehr bald 600 Jahren gegründeten hervorgegangen ist, das Recht nahm, den Namen des Gründers zu führen. Sie wird trotzdem nie das Bewusstsein ihres Ursprunges verlieren, nie ihre rühmliche Geschichte, nie aber auch die Bestimmung vergessen, die ihr gestellt ist und die sie bisher getreulich erfüllt hat: einbezogen in den Blutkreislauf der deutschen Wissenschaft mitzubauen am Dome der Weltkultur und so, wie bisher, zu wirken zum besten des Landes, in dem einst Karl IV. seine hohe Schule gegründet hat.“ W. WOSTRY, *Die deutsche Universität in Prag*, s. 146–147.

²⁴ Jaroslav VALENTA, *Jak jsem budoval hlavní výstavní palác*, in: V. Úlehla – J. B. Svrček – F. V. Vaníček, *Výstava soudobé kultury v Československu*, s. 75–78.

²⁵ „Je-li průmyslový palác středem výstavy, jest zajisté rotunda srdcem tohoto paláce a z této skutečnosti vyšlo řešení a její úprava. Ve středu rotundy stojí socha presidenta republiky.“ Jiří KRŮHA, *Jak jsem budoval expozici vědy*, in: V. Úlehla – J. B. Svrček – F. V. Vaníček, *Výstava soudobé kultury v Československu*, s. 94–95.

²⁶ K fenoménu Werkbundu srv.: Alena JANATKOVÁ (ed.), *Der Tschechoslowakische Werkbund und der Werkbund der Deutschen in der Tschechoslowakei*, Berlin 2018. Speciálně pak kapitola *SCSD und WDT auf der Ausstellung der zeitgenössischen Kultur in der Tschechoslowakei in Brünn 1928*, s. 117–119.

le sebe soustředěny expozice nejrůznějších německých spolků a organizací.²⁷ Werkbund vychází z myšlenky německého (říšského) werkbundu, založeného roku 1907. Základem této myšlenky bylo propojení umělců a návrhářů s uměleckými řemesly a se školami orientovanými na řemeslo. Rakouský werkbund byl založen roku 1912 a *Werkbund der Deutschen* na něj přímo navazuje. Paralelní společností propagující myšlenku propojení umění a průmyslu byl Svaz československého díla, který měl na brněnské výstavě také svoji samostatnou expozici. Ta byla tematicky sevřená a měla naplňovat heslo: „užité umění v bydlení, kultuře a životě moderního člověka“.²⁸ Expozice to byla inovativní a velice úspěšná – představovaly se plně zařízené interiéry, jako byt, ředitelna, ale i samostatně stojící rodinný dům. A zmiňují se o ní pochvalně všichni recenzenti.²⁹

Expozice německého werkbundu byla zaměřená velice široce a výčet organizací, které v rámci pavilonu německého werkbundu vystavovaly, je velmi dlouhý. Pavilon navrhoval profesor brněnské německé techniky architekt Vinzenz Baier. Vystavována byla nejen produkce uměleckého řemesla, jako např. předměty ze skla a porcelánu, ale také exponáty německých spolků a kulturních institucí: zejména *Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste* (česká akademie vystavovala v Průmyslovém paláci v rámci oddílu Duchovní život člověka), *Klub deutscher Künstlerinnen*, *Prager Volksbildungsverein Urania* či liberecká německá knihovna (*Bücherei der Deutschen*). Představeny byly i lidovýchovné kurzy pražské německé univerzity (*volkstümliche Hochschulkurse*) a další. Expozici v pavilonu německého werkbundu lze tedy do jisté míry vnímat jako expozici kulturního života českých Němců.³⁰

Brněnská výstava soudobé kultury z roku 1928 byla především prezentací úspěchů nového československého státu v jeho prvních deseti letech. Pro výstavu se podařilo získat i české Němce a v příspěvku bylo ukázáno, že jejich účast nebyla nijak samozřejmá.³¹ Pozornost tu byla věnována zejména vystavování pražských univerzit a vědeckých společností. Přes snahu hlavních organizátorů výstavy prezentovat společně jednotlivé vědy, tedy ne podle institucí, ale podle jednotlivých oborů se ukazuje, že čeští Němci výrazně reflektovali svoji kolektivní identitu. Již zpočátku deklarovaly německé vysoké školy svou účast jen za předpokladu, že budou vystavovat také další německé podniky, školy a jiné organizace. Německé vysoké školy (pražská i brněnská technika a pražská německá univerzita) vystavovaly v rámci jednotlivých vědeckých oborů. Nejméně aktivní byla zřejmě brněnská německá technika (*Deutsche technische Hochschule Brünn*), jejíž profesori se výrazně podíleli na

²⁷ František KUBELKA, *Werkbund*, in: V. Úlehla – J. B. Svrček – F. V. Vaníček, *Výstava soudobé kultury v Československu*, s. 174–178.

²⁸ Karel HERAIN, *Svaz čs. díla*, in: V. Úlehla – J. B. Svrček – F. V. Vaníček, *Výstava soudobé kultury v Československu*, s. 151–156.

²⁹ Např. J. B. ZYKA, *Výstava soudobé kultury v Brně*, in: *Salon* r. 7/1928, č. 6, 15. 6. 1928.

³⁰ Podobně vnímá pavilon německého werkbundu i Alena Janatková: „Der Pavillon des WDT wurde allerdings nicht nur von diesem bespielt. Seine Exposition war vielmehr als Bestandteil der Kulturausstellung des sogenannten 'Deutschtums der Tschechoslowakei' konzipiert.“ Alena JANATKOVÁ (ed.), *Der Tschechoslowakische Werkbund*, s. 119.

³¹ Levicový novinář Bedřich Václavek hodnotí kulturu českých Němců prezentovanou na výstavě jako provinciální a německá účast na výstavě je hodnocena slovy „usilovná oficiální loyálnost Němců“. Nicméně jeho kritika tepe do maloměstství celé výstavy, kde je vše podřízené státnímu zájmu a kapitalismu. Bedřich VÁCLAVEK, *Výstava Soudobé kultury v Brně (květen – říjen 1928) jako výstava jubilejní*, in: RED, měsíčník pro moderní kulturu 1928–29, roč. 2, 1928–1929, č. 2, říjen 1928, s. 44–45. Nutno dodat, že většina ostatních recenzí, které se mi podařilo dohledat, se německou účastí nezabývala a spíše se zajímala o návštěvnost, či řešila jednotlivé části výstavy (pavilon člověk a jeho rod atd.).

DIPLOM

který obdržel z Výstavy soudobé kultury v ČSR,
pořádané v Brně v jubilejním roce 1928.

*Ústav pro farmaceutickou botaniku
německé univerzity v Trarze,*

*předseda
Dr. Adolf Pascher,*

za vystavené předměty vědecké ceny v expozici
odboru vědy, duchové a technické kultury
a školství vysokého.

V Brně, dne 15. října 1928.

F. Malow
předseda redakční rady.

V. Hübner
předseda odboru.

J. Chyba
generální jednatel výstavy.

Diplom udělený Ústavu pro farmaceutickou botaniku a jeho přednostovi profesoru Adolfu Pascherovi za expozici na Výstavě soudobé kultury v ČSR

AUSSTELLUNG FÜR
ZEITGENÖSSISCHE KULTUR
BRÜNN 1928.

DAS PRÄSIDIUM DES WERKBUNDES DER
DEUTSCHEN IN DER TSCHECHOSLOWA-
KISCHEN REPUBLIK, DER ARBEITSAUSSCHUSS
UND VOLLZUGSAUSSCHUSS DER DEUTSCHEN
FÜR DIE GESAMTSTAATLICHE AUSSTELLUNG
ZEITGENÖSSISCHER KULTUR UND DER DEUTSCH-
MÄHR. KUNSTGEWERBEBUND GEBEN SICH DIE
EHRE, DIE EINLADUNG ZUR

ERÖFFNUNG DES HAUSES DES
DEUTSCHEN WERKBUNDES

AM AUSSTELLUNGS-GELÄNDE ZU BRÜNN FÜR
DONNERSTAG DEN 7. JUNI UM 1/2 11 UHR VORMIT-
TAGS ZU ÜBERMITTELN.

FÜR DEN WERKBUND DER DEUTSCHEN IM TSCHECHOSLOWAKISCHEN STAATE:
WILLY GINZKEY, K. KIRCHHOFF, KARL KOSTKA.

FÜR DEN ARBEITSAUSSCHUSS DER DEUTSCHEN
FÜR DIE GESAMTSTAATLICHE AUSSTELLUNG ZEITGENÖSSISCHER KULTUR:
ARTHUR PAYR, FRIEDRICH SCHERB, A. KUNDT.

FÜR DEN VOLLZUGSAUSSCHUSS: FÜR DESSEN GESCHÄFTSFÜHRUNG:
JOS. JELINEK, DR. OTTO FUCHS. FRANZ KUBELKA, JOS. DRÄXLER.

FÜR DEN DEUTSCH-MÄHR. KUNSTGEWERBEBUND:
VINZENZ BAIER, FRIEDRICH ROHRER, RUDOLF INDRÁ.

Pozvánka na slavnostní otevření
expoziče německého werkundu
(Werkbund der Deutschen in der
Tschechoslowakischen Republik)

činnosti výstavního výboru. Na rozdíl od českých vědeckých společností, které vystavovaly v hlavním průmyslovém paláci v rámci expozice vědy, německé vědecké společnosti a kulturní spolky se prezentovaly v rámci expozice, kterou zastřešoval *Werkbund der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik*. Německá publikace vydaná k výstavě také poukazuje na existenci paralelního německého výstavního výboru,³² a to přesto, že i centrální výstavní výbor a jeho četné komise měly členy reprezentující německé instituce. Přesto zůstává brněnská výstava z roku 1928 ukázkou spolupráce nejrůznějších institucí z celého tehdejšího Československa. Výstavu za půl roku jejího trvání podle zachovaných statistik navštívilo 2,6 miliónů návštěvníků.³³

JANA RATAJOVÁ

Ausstellung zeitgenössischer Kultur in der ČSR und die Deutsche Universität Prag

ZUSAMMENFASSUNG

1928 fand in Brünn (Brno) eine Ausstellung zeitgenössischer Kultur statt, auf der die Erfolge des tschechoslowakischen Staates im ersten Jahrzehnt seines Bestehens gezeigt werden sollten. Vorliegender Aufsatz geht der Frage nach, inwieweit auf der Ausstellung die Prager deutsche Universität vertreten war. Allgemein befasst sich der Aufsatz dann damit, auf welche Weise die deutsche Wissenschaft in der Tschechoslowakei als Bestandteil der tschechoslowakischen Wissenschaft auf der Ausstellung präsentiert wurde.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

Mgr. Jana Ratajová, Ph.D.
Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy
jana.ratajova@ruk.cuni.cz

³² Německý výbor je uveden i na pozvánce na otevření expozice německého werkbundu (viz příloha).

³³ Jar. REJZEK, *Bilance výstavy soudobé kultury*, Přítomnost r. 5, 1928, č. 43, l. 11. 1928, s. 680n.